

Леанід Лаўрэш

Стыль функцыяналізму ў Лідзе да 1939 г.

У нашым горадзе з 1930 г. захаваліся некалькі цудоўных будынкаў у стылі функцыяналізму.

Функцыяналізм як архітэктурны стыль паўстаў напачатку XX ст. як адзін з асноўных элементаў больш агульнага мадэрнізму. Паварот да мадэрнізму ўзнік у літаратурных пошуках, у знаходках жывапісу, у першых аўтамабільных пробках, у авіяцыі, радзе, жалезабетоне і сталі, у кашмарах Першай Сусветнай і рэвалюцыях як новае разуменне матэрыяльнага свету і адбіўся ў архітэктуры самым зыркiм і рашучым чынам.

Асновай ідэалогіі функцыяналізму ў архітэктуры стала стварэнне самымі сучаснымі спосабамі і канструкцыямі такіх формаў, якія павінны забяспечыць найлепшае функцыянаванне аб'екта, пры тым усё залішняе адкідалася. Працэсы, дзея рэалізацыі якіх пабудаваны будынак, раён ці нават горад павінны атрымаць найбольш зручную і тэхналагічную абалонку ці матэрыяльную базу. "Форма павінна адпавядаць функцыі" - вось лозунг функцыяналізму.

Асноўным ідэалагічным і практычным цэнтрам функцыяналізму стаў творчы цэнтр "Баўхаўс" (праектна-даследчы цэнтр дызайну) у Нямеччыне, пачынаючы з 1920 гг. тут вядуца тэарэтычныя даследаванні і прыкладное праектаванне. Стваральнік і кіраўнік Баўхаўса, найбуйнейшая постаць функцыяналізму Вальтар Гропіус (Gropius, Walter, 1883-1969) быў аўтарам шматлікіх помнікаў гэтага рэвалюцыйнага стылю. Класічны прыклад гэтага кірунку - будынак самаго "Баўхаўса" ў Дэсаў (Bauhaus, Dessau) архітэктара В. Гропіуса, пабудаваны ў 1925-26 гг.

Французскі архітэктар Ле Корбюзье, адзін з найбольш вядомых творцаў функцыяналізму, унёс галоўны ўнёсак у тэорыю і практыку гэтага стылю. Яго ідэі ў горадабудаўніцтве, у тэорыі масавага індустрыяльнага жылля, рэалізаваныя ў будынках і праектах і дагэтуль актуальныя. Гэты сапраўдны вялікі архітэктар сучаснасці напоўніў тэорыю функцыяналізму ідэалагічна і практычна, яго знакамiтыя прынцыпы пабудовы масавага інду-

стрыяльнага жыллага дома (дом на апорах, плоскі дах-сад, стужкавае ашкленне і г.д.) выкарыстоўваюцца і сёння.

Функцыяналізм патрабаваў строгай адпаведнасці формы будынка яго функцыям і адмове ад усяго, што не патрэбна для ўжытку. Архітэктурныя формы павінны былі адпавядаць будаўнічым канструкцыям і матэрыялам. Панаваму выбудоўвалася мастацкая выява архітэктурнага твора. З эстэтычнага пункта гледжання новая архітэктура, пазбаўленая ўпрыгожвальніцкіх прызмернасцяў, павінна была ўспрымацца чалавекам падчас руху ў ёй і вакол яе (адзінства прасторы і часу). Ідэалагі новай архітэктуры прадугледжвалі стварэнне ўмоў для зручнага і хуткага перасоўвання людзей у архітэктурна-прасторавым асяроддзі. Унутраная прастора памяшкання становілася дынамічнай, як бы "перацякала", "вольна пералівалася з інтэр'еру ў інтэр'ер". Значнае ашкленне стварала магчымасць яднання чалавека з вакольнай прыродай. Сэнс функцыяналізму ў лаканічнай і яснай пабудове. Характэрная для функцыяналізму архітэктурныя формы - плоскія дахі, буйныя плоскасці шкла, поўная адсутнасць таго, што канструктыўна не патрэба.

З канца 1920-х гг. архітэктурны стыль функцыяналізму з'явіўся і ў Цэнтральнай Еўропе. У нашым горадзе захавалася некалькі цудоўных узораў гэтага стылю. А зараз трохі з гісторыі будаўніцтва і пачатку эксплуатацыі гэтых будынкаў ў Лідзе.

Будынак лідскай пошты

Сапраўднай пярлінай функцыяналізму ў нашым горадзе з'яўляецца будынак пошты. У сярэдзіне 1930-х гг. паштовыя гмахі ў стылі функцыяналізму так сама былі пабудаваныя ў Гдыні, Быдгашчы, у заходнеўкраінскім Луцку і заходнебеларускай Лідзе. Паштовыя будынкi ў Быдгашчы і Луцку - родныя браты лідскага, але не гледзячы на тое, што гэтыя гарады ў той час як і цяпер мелі большую колькасць насельніцтва чым Ліда, лідская пошта ўсе ж большая па памерах і прыгажэйшая. Цікава,

аднак, што згодна з гарадской легендай, будынак пошты ў Быдгашчы як ў і Лідзе як быццам будаваўся па праекту англійскіх архітэктараў, пра англійскага архітэктара лідскай пошты піша і Леў Коласаў. (Пошта ў Лідзе // Лідскі летапісец №3-4 (27-28) -2004. С. 46.)

На жаль да гэтага часу мне не ўдалося знайсці апісанне архітэктурнага праекту і выявіць прозвішча архітэктара, які праектаваў нашу пошту і падарыў нам, можа, самы стыльвы будынак у горадзе. Неаднаразова чуў ад адмыслоўцаў што гэты прыгожы будынак з стыльвымі кратамі на вокнах лёгка уявіць сабе на самай фэшэбельнай вуліцы еўрапейскага горада. Нават больш позняя мазаіка знутры перакрытай зверху светлавымі вокнамі аперацыйнай залы, арганічна ўпісалася ў інтэр'ер будынка. І самае галоўнае - ніякія рамонтны не сапсавалі гмах лідскай пошты.

Першае паведамленне пра пачатак будаўніцтва новай лідскай пошты я знайшоў у жнівеньскім нумары 1936 г. газеты "Курьер Віленскі", у гэтым нумары Дырэкцыя Поштаў і Тэлеграфу Віленскай акругі абвясціла публічныя таргі на будаўніцтва гмаха лідскай пошты, а праз некалькі месяцаў, у снежні 1936 г., тая ж Дырэкцыя абвясціла таргі на выкананне работ па мантажы сістэмы цэнтральнага ацяплення, каналізацыі і водаправоду. У студзенскім нумары 1937 г. газеты "Курьер Віленскі" ў найцікавейшым артыкуле "Ліда - горад вялікіх мажлівасцей" пісаў: "Выган - участак горада зарослы хмызняком і забалочаны зараз хутка забудоўваецца. Яшчэ ў 1920 гг. тут у багне танула жывёла, якую выводзілі сюды пасвіцца, а тых людзей, якія хацелі прайсці напразткі, чакаў такі ж лёс.

Аднак пасля ўрэгулявання рэчкі і меліарацыі балота тут была пабудавана калонія дамоў для дзяржаўных чыноўнікаў, паўсталі прыгожыя гмахі школы і гімназіі, пачалося будаўніцтва найвялікшага ў Наваградскім ваяводстве стадыёна плошчай 3,85 га з бегавой дарожкай працягласцю ў 500 м., пачалося будаўніцтва прыгожага будынка пошты агульным аб'ёмам 10 000 м³, якая будзе пасучаснаму абсталявана. Сюды ж плануецца перанесці гарадскі рынак".

Праз некалькі месяцаў віленская прэса зноў паведаміла, што ў 1936 г. пачалося будаўніцтва гмаха новай пошты ў Лідзе. Будоўлю планавалася закончыць у 1937-38 г. Да 1937 г. ужо былі пабудаваныя два паштовыя гмахі ў Вільні, пачалося будаўніцтва новай пошты ў Баранавічах агульным аб'ёмам 13 000 м³, планаваліся новыя будынкi пошты ў Гародні, Друскеніках, Шчучыне, Гарадзеі, Клецку і Маладзечне.

Ажыўленне ў эканоміцы, якое назіралася ў другой

Пошта ў Быдгашчы

Пошта ў Луцку (НАС)

Пошта ў Лідзе, пярэдні фасад

Пошта ў Лідзе, выгляд з тылу

палове 1930 г. спрыяла развіццю телефонных сетак на Лідчыне. За 1937 г. колькасць тэлефонных абанентаў на Лідчыне вырасла на 1/5 і дасягнула колькасці ў 218 абанентаў. Штомесячны грашовы абарот лідскіх тэлефаністаў дасягнуў 10 000 зл., усе пашкоджанні на лініі рамантаваліся не больш

чым за 4 гадзіны, на тэлефоннай станцыі працавала 6 высокакваліфікаваных тэлефаністак.

У красавіку 1937 г. заказчык будоўлі - Дырэкцыя Пошты і Тэлеграфа ў Вільні аб'явіла таргі на мантаж электраабсталявання ў новым будынку лідскай пошты.

Будоўля гмаха пошты

рухаецца наперад. У траўні 1937 г. паведамлялася, што "у найбліжэйшыя месяцы ў новым раёне горада каля гімназіі паўстане другі гмах коштам больш за мільён злотых (першы мільённік гэта будынак гімназіі - Л.Л.). Тут будзе ліставая пошта, тэлеграф і тэлефон. У памяшканнях вышэй ад першага паверх раз-месціцца персанал ліставой пошты, аддзелу тэлеграфа і тэлефона, кіраўнікоў гэтых аддзелаў". У тым жа артыкуле паведамлялася, што гарадскія ўлады арганізавалі покуль адзіны гарадскі парк у цэнтры горада на плошчы Славы. На плошчы сад, у якім стаіць помнік Незалежнасці, засаджаны кветкамі і выгараджаны часткова плотам, а часткова кустамі. Так сама некалькі тыдняў таму стараннямі Фонда Працы вуліцы Школьная (Кірава), 11 Лістапада (7 Лістапада) і Каляёвая (Труханова) атрымалі новыя дарожныя пакрыцці, ходнікі і газоны. Такія ж працы пачаліся па вуліцам Перацкага, Пілсудскага (Чапаева), генерала Бярнацкага. Па вуліцы Школьнай, улічваючы будынак пошты, гарадскія ўлады арганізавалі работы па мантажы каналізацыі. Для гэтага быў выкапаны роў даўжынёй у 25 метраў на зямлі, якая належала яўрэйскай грамадзе горада, і ў якой ніхто не прасіў дазволу. 3-за пратэсту яўрэйскай грамады, работы на нейкі час былі прыпынены.

Ужо ў кастрычніку 1937 г. корпус гмаха пошты быў зроблены "пад дах" і пакрыты. Узімку планавалі пачаць унутраныя работы, таму частковае адкрыццё новай пошты магло адбыцца яшчэ ўвесну 1938 г. Але будаўнічыя працы затрымліваліся.

Адначасова з будаўніцтвам пошты замест старых ліній сувязі на слупах, будаваліся новыя, падземныя кабельныя лініі сувязі. Пры пракладцы тэлефонных кабеляў да новай пошты па вуліцы Міцкевіча, у 1937 г. тут знойдзены парэшткі XVIII ст. "лідскіх месцічаў, якія былі пахаваны на могілках пры ўніяцкай царкве, якая згарэла ў першай палове XVIII ст. Потым праваслаўныя святыяры прадалі пляц былых могілак каля царквы пад участкі для будаўніцтва і тут былі пабудаваны дробныя крамы". Праз месяц: "Ліда будзе мець падземныя тэлефонныя кабелі. Як і ў вялікіх гарадах, у Лідзе закладаюцца трубы для пракладкі тэлефонных сетак. Гэтыя работы выконваюцца на галоўных вуліцах горада".

Бліжэй да заканчэння будаўніцтва гмаха, у траўні 1938 г. лідскія паштавікі пачалі атрымліваць новую тэхніку: "Матэрыяцыя пошты. Уп-рава пошты і тэлеграфа ў Лідзе атрымала 5 аўтамабіляў маркі "Польскі фіят". Цяпер конны воз для дастаўкі пошты будзе служыць толькі там, дзе аўтамабіль не зможа праехаць".

(Працяг у наст. нум.)

Будынак "Баўхаўса" ў Дэсаў (Bauhaus, Dessau) архітэктара В. Гропіуса пабудаваны ў 1925-26 гг.

Леанід Лаўрэш

Стыль функцыяналізму ў Лідзе да 1939 г.

(Працяг. Пачатак у папярэднім нумары.)

У чэрвені 1938 г. пачаліся ўнутраныя работы, чакалася здача новага шматпавярховага Паштова-Тэлеграфнага гмаху ў эксплуатацыю ў жніўні ці верасні таго ж года. Будаўнікі павінны былі закончыць працы да 1 верасня, бо ў старым, драўляным будынку пошты планавалася размясціць новую гімназію: "Дзве новыя гімназіі ў Лідзе. Патрэба ў новай агульнаадукацыйнай гімназіі ў Лідзе вельмі вялікая. Штогод значная частка моладзі не можа знайсці месца ў адзінай гарадской гімназіі. Напрыклад, у гэтым годзе з-за недахопу месцаў толькі каля 30% ахвочых змаглі паступіць у гімназію. Таму Саюз асаднікаў вырашыў адчыніць сваю гімназію. Улады ўхвалілі праект. Ужо знойдзены грошы і выбрана памяшканне - у будынку старой гарадской пошты па вул. Сувальскай. Калі ўсё будзе добра, дык увосень у Лідзе з'явіцца новая гімназія. Тым часам сваю купецкую гімназію плануюць адчыніць і яўрэі горада".

Хутка стала зразумела, што да 1 верасня здаць у эксплуатацыю новы паштовы гмах не паспець: "Пошта ў гатэлі? Будова паштовага гмаху ў Лідзе марудна пасоўваецца наперад. Паштовыя ўлады ўсімі сіламі рупяцца паскорыць тэрмін адкрыцця новай пошты, з-за хутка развіцця горада даўно пара было б вырашыць гэтую праблему. Калі ўсё ж будоўля затрымаецца, лідскія паштовыя ўлады будуць змушаны браць за ўзор вырашэнне праблемы з зацягваннем будаўніцтва пошты №2 у

Вільні - там новая пошта часова пераехала ў гатэль. Здаецца, такі самы лёс чакае і пошту ў Лідзе". Новая гімназія размясцілася ў будынку старой школы №4 па вуліцы Каштанавай (зараз СШ №10 па вуліцы Паўліка Марозава) бо гэтая школа пераехала ў новы, прыгожы будынак, які існуе і зараз, пра гэты будынак - ніжэй.

Гарадскія ўлады к моманту адкрыцця новай пошты рыхтавалі вуліцу Міцкевіча: "Вуліца Адама Міцкевіча. Запраектаваная ў свой час на Выгане вул. Адама Міцкевіча дачакалася ўладкавання і цвёрдага дарожнага пакрыцця. Забрукоўка вуліцы ідзе ў пазаканчэння будоўлі і адкрыцця новай гарадской пошты. З моманту перанясення пошты ў новы гмах, частка руху з вуліцы Сувальскай аўтамабільна скіруецца на Выган, таму вуліца Міцкевіча, на якой стаіць новая пошта, ажыве".

У другой палове жніўня будоўлю новага гмаху надаў міністр пошт і тэлеграфу Польшчы Калінскі. Было вырашана, што новая пошта пачне працаваць да 7 верасня 1938 г., а стары будынак будзе перададзены прыватнай гімназіі.

Адразу пасля пачатку працы, выявілася нечаканая праблема: "Барыкада з ровараў каля новай пошты. З моманту перанясення бюро паштова-тэлеграфнай управы ў новы будынак па вуліцы Міцкевіча, у часы перад поўднем рух кур'ераў з розных арганізацый значна вырас, прычым кожны з іх карыстаецца роварам. Таму на вуліцы перад новай поштай заўжды ляжыць барыкада з ровараў".

Тым не менш, у нашым горадзе з'явілася, магчыма, самая прыгожая вуліца, якая, аднак у першыя месяцы не мела нават вулічнага асвятлення: "Самая новая вуліца Ліды без асвятлення. Да часу пераносу пошты ў новы гмах на Выгане гарадскія ўлады парупіліся аб поўнай перабудове вуліцы Міцкевіча. Вуліца ўпарадкавана на ўзор цэнтральных вуліц горада, перад гмахам пошты нават заасфальтавана, што з'яўляецца абсалютнай навінкай для Ліды. Ходнікі вельмі шырокія і з прыгожымі газонамі. Вуліца Адама Міцкевіча ў Лідзе сваім выглядам можа канкураваць з лепшымі вуліцамі Вільні. Але толькі ўдзень, бо ўвечар пануе на ёй егіпецкая цемра. Няма ані адной лямпы. Чаму кіраўніцтва гарадской электраўладарства не звяртае на гэта увагі?". Дарэчы, з гэтага тэксту выцякае, што першай заасфальтаванай вуліцай горада была вуліца Міцкевіча.

Пасля пераносу гарадской пошты ў новы будынак, паштовая ўправа вырашала новы план дастаўкі карэспандэнцыі. Горад быў падзелены на 10 раёнаў (да гэтага часу пошту разносіла 8 паштальёнаў, стала 10), прычым карэспандэнцыя жыхарам горада пачала дастаўляцца два разы ў дзень. Часы дастаўкі пошты сінхранізаваліся з прыбыццём варшаўскіх віленскіх цягнікоў у Ліду, дзякуючы чаму, кожны жыхар атрымліваў цэнтральныя газеты і астатнюю пошту першы раз каля 9 раніцы. Гэта было вельмі значнае паліпшэнне паштовай справы горада. За добрую арганізацыю працы, начальнік лідскай пошты Батаровіч заслужыў вялікую павагу ў гараджан.

Але ганаровае асвятленне новага будынка пошты адбылося толькі на пачатку траўня 1939 г. Верагодна толькі да гэтага часу быў цалкам закончаны мантаж абсталявання. "Кур'ер Віленскі" пісаў: "У межах святкавання свята 3-га Траўня (Дзень Канстытуцыі 1794 г. - Л.Л.) адбылося ўрачыстае асвятленне пабудаванага коштам 524 000 зл. гмаху Паштовай Управы. Пасля асвятлення будынка ксяндзом-дэканам Г. Баярунцам, прадстаўнік міністэрства Поштаў і Тэлеграфу, пан дырэктар Шпачынскі сказаў прыгожую прамову. За ім выступіў дырэктар Віленскай Акругі Поштаў і Тэлеграфу пан Навіцкі які расказаў пра ўмовы пабудовы гмаху і адзначыў, што Ліда ляжыць на лініі, якая злучае паўночны ўсход са сталіцай. Ад імя гараджан выступіў дырэктар гімназіі асаднікаў пан Мэнжык". Адзначым, што замест першапачатковай сумы ў мільён злотых, новы будынак з абсталяваннем абышоўся ў 524 тысячы. Цікава, на чым з'эканомілі?

Дарэчы працаваць на пошце было прэстыжна пра-

цоўныя добра зараблялі. Ме-муарыстка Я. Ярмант, дачка лідскага чыгуначніка, пісала пра знаёмую лідскую сям'ю: "Пан Коркут займаў нядрэнна аплачваную пасаду на пошце. Ён спачатку працаваў у старым будынку на Сувальскай вуліцы, а пазней у новым прыгожым будынку пошты на вуліцы Міцкевіча. Яго ні разу не скарачалі, і сям'я Коркут была лепш, чым мы забяспечана матэрыяльна".

Будынак лідскай пошты - гэта сапраўдны шэдэўр стылю функцыяналізму. Вельмі добра што гэты сапраўдны помнік архітэктуры першай паловы XX ст., знаходзіцца пад дзяржаўнай аховай.

Эпідэмічны корпус шпітэля

У кастрычніку 1935 г. староства Лідскага павета аб'явіла таргі на дастаўку будаўнічых матэрыялаў, а ў ліпені 1936 г. таргі на выканне работ на будаўніцтва эпідэмічнага корпуса лідскага шпітэля.

Асвечаны новы шпітальны гмах, прызначаны для лячэння заразных захворванняў, у лютым 1938 г., калі ў Лідзе праводзіўся з'езд лекараў. Новы будынак меў кубатуру каля 3 000 м³, сучасны еўрапейскі выгляд і найлепшае медыцынскае абсталяванне. Каштаваў ён каля 130 000 злотых. Новы шпітальны корпус падзяляўся на 4 аддзелы. Першы з іх, даглядны аддзел, складаўся з кабінета лекара, пачкальні і трох ізалятараў, астатнія тры аддзелы прызначаліся для лячэння інфекцыйных хворых. На другім паверсе знаходзіўся аддзел хворых на сухоты на 12 ложкаў. На плоскім даху шпітэля запраектавана і дзейнічала веранда для лёгка-хворых. Новы шпіталь меў памяшканні для 2 медыцысц і 3 санітарак. Уся інфекцыйная бальніца была разлічана на 22 асобы, але пры неабходнасці, без пагар-

шэння агульнага камфорту тут могло лекавацца 39 хворых.

Пад шпіталем збудавана жалезабетонная супрацьпаветраная сховань са скляпеннямі, якія мелі 35 см. таўшчыні. Плоскі дах быў пакрыты адмысловым навіейшым на той час будаўнічым матэрыялам "Конга". Над дахам месціліся водазборнікі, з якіх у той час давала-

Новы шпіталь меў цэнтральнае ацяпленне і сучаснае электраабсталяванне з дзвюма

Эпідэмічны корпус шпітэля, зараз оталарынталогія

сістэмамі асвятлення - вачэрняй і начной. Да кожнага ложка была падведзена разетка радыёэфікацыі.

Будоўляй новага гмаху кіраваў павятовы архітэктар Вацлаў Галік.

Пасля пачатку працы новага вызваліўся стары інфекцыйны корпус. У старым корпусе у трох памяшканнях планавалася абсталяваць рэнтгенаўскі кабінет, а ў астатніх - амбулаторыю, якой у горадзе пакуль не было. Амбулаторыя павінна была месціцца тут ажно да часу пакуль не будзе пабудавана новая паліклініка (Osrodek zdrowia). Паліклініку павінны дадаткова атрымалі 10 000 ад Фонду Працы для заканчэння будаўніцтва школы №4".

У ліпені 1938 г. гарадскія ўлады вырашылі "нарэшыце закончыць будаўніцтва школы на Слабодцы", таму, верагод-

Школа на Слабодцы

Школу №4 на Слабодцы (сучасная школа №10 на Слабадзе) пачалі будаваць у 1936 г. Улетку 1937 г. "Кур'ер Віленскі" паведамляў, што два паверхі ўжо пабудаваны, "у школе будзе 12 аўдыторных памяшканняў, лабараторыі, кабінеты настаўнікаў, пакой адпачынку, гардэроб, прыбіральні і памяшканне для вартаўніка. Кошт будынка 135000". Тады ж на будаўніцтва школы гарадскія ўлады дадаткова атрымалі ад Фонду Працы 10000 злотых. У лістападзе 1937 г. "гарадскія ўлады дадаткова атрымалі 10 000 ад Фонду Працы для заканчэння будаўніцтва школы №4".

У ліпені 1938 г. гарадскія ўлады вырашылі "нарэшыце закончыць будаўніцтва школы на Слабодцы", таму, верагод-

Школа на Слабодцы №4, зараз школа №10 на Слабадзе

ложкі, прыступіла да грунтоўнага рамонт старога шпітальнага корпуса, пабудаванага ў 1922 г. на грошы Амерыканскага Чырвонага Крыжа.

на, першых вучняў гэтая школа прыняла 1 верасня 1938 г.

Новая школа была самай прыгожай у павеце. (Працяг у наст. нум.)

Шкляны дах аперацыйнай залы на пошце ў Лідзе

Леанід Лаўрэш

Стыль функцыяналізму ў Лідзе да 1939 г.

(Заканчэнне. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Яўрэйская школа

Па вуліцы Садовай знаходзілася адкрытая Тарбутам школа другой ступені, так званая "Тарбут-школа". Ад гэтай школы да нашага часу захавалася бакавая сцяна, да якой пасля вайны была зроблена дабудова (гэты велічная фасадная сцяна знаходзіцца зараз за гарадской бібліятэкай, гэтая сцяна - адзінае, што засталася ад пабудовы старога цэнтра горада). Гэтую Тарбут-школу, дырэктарам якой быў Ханан Ілютовіч, наведвала 500 вучняў, пры канцы 1930-х гг. стары будынак стаў замалы і яўрэйская грамада пачала будаваць трохпавярховую новую "Тарбут-школу". "Новая школа ў Лідзе. Па вуліцы Касцюшкі адбылася ўрачыстая закладка каменя пад гмах яўрэйскай школы, якую будзе Аб'яднанне яўрэйскіх школ у Лідзе".

Былы жыхар Ліды Якаў Ілютовіч пісаў: "Будаўнічы камітэт быў абраны, з прадаўнікоў "Тарбуту" і бацькоў. ... Будаўнічая пляцоўка была набыта бясплатна ў магістрата недалёка ад дзяржаўнай польскай школы. Яўрэйскае насельніцтва Ліды давала грошаў колькі могло. Сегал даваў цэглу з сваёй фабрыкі, тартакі давалі дрэва, а жалеза дала фабрыка Чартока-Штэйнберга. Мецэнаты-купцы Шымон Пупко і Пінхас Рабіновіч далі цэмент. ... З вялікім напружаннем была пабудавана трохпавярховая школа з залай для гімнастыкі

Сцяна былой "Тарбут-школы"

"Тарбут-школа", цяпер Дзіцячая школа мастацтваў

Паліклініка

і цёплым туалетам. Адбылося вялікае навастанне, на якое было запрошаны шмат гасцей, асобна для бацькоў зробілі пасядзелкі з "тортам і каньяком". ... Гэта было вялікае свята. ... Школа перажыла вайну ..., і адразу пасля вайны тут была нейкая савецкая ўстанова. Гэта разбіла мне сэрца".

Цяпер тут знаходзіцца Дзіцячая школа мастацтваў. Пабудова моцна зменена рамонтам да Дажынак 2010 г.

Паліклініка

Гэты будынак на вулгу сучасных вуліц Кірава і Перамогі на карце горада 1939 г., якая надрукаваная ў канцы кнігі Я. Ярмонт "В тени замка Гедмина" пазначана як "Паліклініка", але ўпэўненасці ў гэтым няма, бо ў 1938-39 гг. паліклініка будавалася каля сучаснай бальніцы.

Захаваны камін на другім паверсе сучаснага будынка паліклінікі

Цяпер у гэтым будынку знаходзяцца розныя медычныя ўстановы горада. Але будаваўся гэты гмах з іншымі мэтамі. У лістападзе 1937 г. віленская газета "Слова" пісала: "Будзе наважны гатэль. Пры збегу вуліц Школьнай і Фалькоўскага, жыхар Жалудоцкай гміны Ян Урбановіч, у адпаведнасці з апошнімі архітэктурнымі патрабаваннямі, прыступіў да пабудовы вялікага мураванага чатырохпавярховага гмаху, у якім плануе размясціць кінатэатр, рэстаран і гатэль для прыезджых. Трэба адзначыць, што гатэльная справа ў Лідзе з'яўляецца вялікай балаячкай, бо дагэтуль гатэляў не хапае".

У адным з памяшканняў гэтага будынка да нашага часу захаваліся камін.

Прыватныя дамы

У Лідзе захаваліся чатыры жыллыя дамы ў стылі функцыяналізму. На жаль, знешні выгляд усіх гэтых будынкаў незваротна зменены падчас сучасных рамонтаў.

Пры канцы 1937 г. газета "Кур'ер Віленскі" пісала: "Разбудова горада Ліды ідзе хуткімі тэмпамі. Адначасова з будоўляй публічных (новая 7-мі класная агульнааду-

кацыйная школа на Слабадзе, гмах Пошты і Тэлеграфу) хутка з'яўляюцца прыватныя дамы. У апошні час з'явілася ў Лідзе некалькі ладных, эстэтычных і ў сучасным стылі пабудаваных дамоў. Два вельмі прыгожыя двухпавярховыя дамы пабудаваны на вуліцы Гарнянскай (Інтэрнацыянальнай, Л.Л.) - у месцы, дзе да гэтага часу былі толькі драўляныя дамкі і адзіны прыгожы трохпавярховы будынак пры вуліцы Сувальскай, які зойме Соцбеспечэнне (Ubezpieczalnia Spoleczna)". У красавіку 1937 г. у адзін з гэтых дамоў пераехаў лідскі аддзел "Кур'ера Віленскага": "7 красавіка пераехаў у д. 8 на вуліцы Гарнянскай (вугал з вуліцай Шаптыцкага, дом спадарыні Мейлуна (р. Mejlunowej), тэл. 166", гэты аддзел да гэтага часу месціўся па вуліцы

Міцкевіча 53. Аднак праз год журналісты з'ехалі з Гарнянскай, і адрас лідскага аддзела стаў: Замкавая 4/7 (тут раней была рэдакцыя "Лідскай зямлі"), тэл. 73. Нездарма кіраўніком лідскага аддзела "Кур'ера Віленскага" у тыя часы быў рэдактар "Лідскай зямлі" Ўладзіслаў Абрамовіч. У двух дамах па вуліцы Інтэрнацыянальнай зараз шмат гадоў знаходзіцца скурна-венерычная бальніца.

Дарэчы, улетку 1938 г. Гарадская Рада вырашыла змяніць назву вуліцы Гарнянскай у Ягелонскую, аднак гэта рашэнне яшчэ неабходна было зацвердзіць павятовым уладам. У дакументах 1939 г. гэтая вуліца фігуруе яшчэ як Гарнянская.

Дамы спадарыні Мейлуна, сучасная вуліца Астроўскага

Падобна на тое, што будынак былога Соцбеспечэння (Ubezpieczalnia Spoleczna) - гэта надбудаваны на адзін паверх і дабудаваны з абодвух бакоў дом № 27 па вуліцы Савецкай. Прэса паведамляла пра пераезд Соцбеспечэння ў новы будынак па вуліцы Сувальскай, 93, які належаў віцэ-бургамістру горада Ёдку.

Два дамы па вуліцы Сувальскай (Савецкай, № 32, 34) каля бровара будавалі напрыканцы 1930-х гадоў. За домам Са-

Дом віцэ-бургамістра горада Ёдкі, сучасная Савецкая, 27

Дамы на Савецкай 32, 34

Дом Савецкая 32 з адваротнага боку

вешкая 32, у бок бровара, знаходзіцца хлявушок, перад якім засталася дарожка, выкладзеная пліткай-брэжчэяй (ад італьянскага *breccia* - горная парода, складзеная з вуглаватых

абломкаў і сцэнтаваная). Такія плітка выраблялася ў горадзе ў межах адмысловай праграмы па барацьбе з беспрацоўем. "Кур'ер Віленскі" пісаў у лютым 1938 г.: "Дзве прамысловыя суполкі (кааператывы), якія будуць рабіць бетонныя і брукарыяныя работы, пачынаюць працаваць ў горадзе. Фонд Працы даў пазыку ў 4 000 зл. для будаўніцтва і закуп абсталявання для бетанярні і 2 000 зл. на арганізацыю брукарыяныя суполкі".

Захаваўся цікавы жылы дом-крама 1930-х гг. на Слабадзе, зараз тут магазін "Варшавянка".

Лідскія дамы пабудаваныя ў да 1939 г. у стылі функцыяналізму - стыльныя, прыгожыя пабудовы, якія ўпрыгожваюць наш горад.